

ELEKTR TA'MINOTI FANINI O'QITISHNING DIDAKTIK TAMOYILLARI

*Asgarova Anoraxon Shomuhhammadovna
Abduraxionov Alisher Abdurahim o'g'li
Qayumova Dilnora G'anijonovna
Farg'ona shahar kasb – hunar maktabi
Energetika fani o'qituvchilari*

Qishloq va suv xo'jaligida elektr ta'minoti fanini o'qitish falsafa, mantiq va texnika fanlari bilan ham bog'liq. Texnologiyaning rivojlanishi yangi o'quv -uslubiy vositalarini yaratilishiga olib keladi, bu esa o'z navbatida ularni o'quv jarayonida qo'llash metodikasini ishlab chiqishni talab qiladi.

Metodik tayyorgarlik va umuman o'qitish tamoyillarini bilish o'qituvchining o'quv jarayonini amalga oshirish samaradorligining asosidir.

Xususan, pedagogik tayyorgarliksiz talabalarga individual yondashuvning samaradorligi masalasini hal qilib bo'lmaydi. Talabalar orasida har doim tayyorgarlik darajasi, qobiliyati va umuman individual fazilatlarini jihatidan juda farq qiladi. Xuddi shu ma'ruza usuli bilan, ba'zilar materialni yaxshi o'zlashtiradilar, boshqalari yetarli darajada o'zlashtirmaydilar, ayrimlari esa tushunmasligi mumkin. Pedagogik jarayonda vazifalar, mazmun, shakl va usullarning tabiiy aloqasi uzviy mantiqiy zanjirni tashkil qiladi. O'qituvchining ta'lim jarayonining tarkibiy qismlarini o'zaro bog'lanishida eng oqilona variantni tanlash qobiliyati yakuniy natijaga erishish uchun asosdir.

Shunday qilib, oliy ta'limi tizimida qishloq va suv xo'jaligida elektr ta'minoti fanini o'qitish o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, nafaqat maqsad va vazifalar nuqtai nazaridan, balki o'qitish tamoyillari asosida ham ko'rib chiqishni talab qiladi.

Xo'sh tamoyil nima? Uning mazmun-mohiyati nimadan iborat? qishloq va suv xo'jaligida elektr ta'minoti fanini o'qitish prinsiplariga nimalar kiradi?

Biz oliy ta'limda qishloq va suv xo'jaligida elektr ta'minoti fanini o'qitish tamoyillari deganda mazkur fanlarni o'qitish jarayonlarini tashkil etishi va amalga oshirishda o'quv tarbiya mazmunini, shakllari, metodlarini tanlanishini begilaydigan dastlabki holatni, umumiy qoidalarni va talablarni tushunamiz.

Tamoyillarda ta'lim beruvchi va ta'lim o'rganuvchiga o'qitish jarayonida rioya qilishi lozim bo'lgan talablar mujassamlashgan. Bu masalalar tanlangan o'quv mavzusining mazmunidan kelib chiqib qo'llaniladigan faoliyatning shakli, yo'lyo'riqlari, vositalarini pedagogik jihatdan to'g'ri tanlanishini belgilaydi hamda ta'limtarbiya muvaffaqiyatni ta'minlaydi. Zero, metodika o'quv predmetining

tamoyillari ilmiy-amaliy dunyoqarashni, ma'naviy-axloqiylikni, mazmunli hamda oqilona ehtiyojlarni shakllantirishga yo'naltirilgan faoliyatni nazarda tutadi va yo'lga qo'yadi.

1. Ilmiylik tamoyili. Qishloq va suv xo'jaligida elektr ta'minoti fanini o'qitish **ilmiylik** tamoyiliga asoslanadi. Har qanday ma'lumot ilmiy asosga ega bo'lsagina taraqqiyotga hissa qo'sha oladi. Zero, ilmiy bilim bu tajribada sinalgan, fan, texnika rivojini ta'minlab, sivilizatsiyaning ilgarilashga mos kelishini ifodalaydi. Ma'lumki, o'qitishning ilmiylik prinsipi "fan-o'quv predmeti" kesimida amalga oshadi. O'quv predmeti fan asoslab bergan ma'lumotlar asosida ko'riladi. Bunda ilmiy bilimlar borliqdagi qonuniyatlarni o'zlashtirish, nazariy ma'lumotlarni anglash sari olib boradi. Chunki, ta'lim muassasalarida o'qitiladigan har bir o'quv predmeti, jumladan qishloq va suv xo'jaligida elektr ta'minoti o'quv predmeti ham o'ziga taaluqli bo'lgan fanning umumiy asoslaridan iborat bo'lgan. Bunda fanda tushuncha va kategoriyalarning ko'pligi, mazmunan boyligi, qo'llanish doirasining kengligi bilan o'quv predmetidan yuqori turadi. O'quv predmeti esa ta'lim oluvchilarning yosh xususiyatlarini, real o'quv imkoniyatlarini, qiziqishlari asosida yaratildi. Shuning uchun o'quv predmetlaridagi ma'lumotlar ham ilmiylik prinsiplariga asoslangan deb aytilish mumkin. Ilmiylik prinsipida, ilmiy bilimlar, fan asoslarini egallash jarayonida ta'lim oluvchilarga aqliy qobiliyat, ijodiy tafakkur rivojlanadi, ilmiy dunyoqarash tarkib topa boradi. Ilmiy xarakter printsipi o'rganilayotgan o'quv materialining elektrotexnika fanining zamonaviy yutuqlariga mos kelishini, ob'ektiv ilmiy faktlarga, nazariyalarga, qonunlarga zid kelmasligini talab qiladi. Elektrotexnika fanini o'qitishda ilmiy printsipga rioya qilish talabaga etkazilgan ma'lumot dalillarga asoslangan bo'lishi kerakligini bildiradi. Bunga tegishli tadqiqot usullarini tavsiflash orqali erishish mumkin.

2. Izchillik tamoyili o'quv materialini ma'lum bir ketma-ketlikda va mantiqiy izchillikda o'rganilishini nazarda tutadi, bu esa o'quv intizomining tizimli ko'rinishini beradi. Shu bilan birga, turli nazariyalar va tushunchalarning bir-biri bilan aloqasi ko'rsatiladi. Buning uchun o'quv dasturining mavzulari tuzilgan va tizimli bo'lishi kerak. O'rganiladigan material mantiqiy bo'limlar va mavzularga bo'linadi, keyin ular bilan ishlash tartibi va metodologiyasi o'rnatiladi, har bir mavzuda asosiy tushunchalar, g'oyalar ajratib ko'rsatiladi, dars materiallari tuziladi, nazariyalar va faktlar o'rtasida aloqa o'rnatiladi. Bir mavzudan ikkinchisiga, bir kursdan ikkinchi kursga ma'lum uzluksizlik va fanlararo bog'liqlik saqlanib qolishi kerak.

3. Aqliy va hissiy birlik tamoyili. Bu tamoyilga muvofiq, agar talabalar va talabalar ta'lim maqsadlari, berilgan mavzuni o'rganish zarurligi, uning shaxsiy yoki kasbiy ahamiyatini bilsalar va bilimga ongli ravishda qiziqish bildirsalar, o'qitish samarali bo'ladi. Shu bilan birga, texnik obyektlar va hodisalarga bevosita hissiy qiziqish elektrotexnikani o'rganishga eng kuchli rag'batdir. Bu tamoyilga muvofiq,

fanni o'qitishni faqat talabalarning o'zlari uchun zarur va foydali ekanligiga ishonitirishga asoslanadi. Boshqa tomondan, elektr ta'minoti kursidan beixtiyor e'tiborni tortadigan faqat qiziqarli mavzularni tanlash noto'g'ri.

4. Predmetga va shaxsga yo'naltirilgan ta'limning birligi printsipti. Qishloq va suv xo'jaligida elektr ta'minoti fan sifatida boshqa fanlarga nisbatan o'ziga xos xususiyatlarga egadir. Bir tomondan, bu boshqa texnik va gumanitar fanlar kabi o'zining obyektiv predmet mazmuniga ega bo'lgan fandir. Shuning uchun uni alohida va xolis o'rganish kerak. Boshqa tomondan, bu fanning mavzusi har bir talaba uchun shaxsan ahamiyatlidir. Shuning uchun ular olgan bilimlarini o'zlariga havola qilish, o'z-o'zini tasdiqlash maqsadida uni amalda qo'llash zarurati tug'iladi. Bu borada yaxlitlik tamoyiliga rioya qilish elektr fanlari bo'yicha mavzuga va shaxsga yo'naltirilgan tarkibning zarur muvozanatini saqlashni anglatadi.

5. Nazariy va empirik bilimlarning birligi tamoyili. Bu tamoyil - aniq va mavhum birligining didaktik tamoyilini konkretlashtirish bo'lib, ushbu tamoyilga muvofiq, elektr ta'minoti fanini o'qitish, bir tomondan, nazariy g'oyalar tavsifi, ularning mantiqiy asoslari va ikkinchi tomondan, ularga asos bo'lgan aniq empirik faktlar, ularni ko'rsatadigan aniq misollarni optimal tarzda birlashtirishi kerak. Afsuski, ba'zida elektr ta'minoti darsliklarida, hatto ma'ruzalarda ham aniq faktlar va misollar bilan tasdiqlanmagan nazariy fikrlar haddan ziyod keng tarqalgan. Mazkur tamoyil "Fanta'lim-ishlab chiqarish" kesimida yo'lga qo'yilishini talab etadi. Shu bilan birga bu prinsip pedagogika fanlaridan o'zlashtirilgan bilimlarni shaxsiy qarashlari asosida voqelikdagi voqealarni tahlil qilishni nazarda tutadi. Bu esa bilimlarni hayotga tadbiiq etishda talablarning amaliy faoliyati mehnatini birlashtiradi hamda nazariy bilimni amaliy faoliyati uzviyligini ta'minlaydi.

6. Mavjudlik tamoyili ta'lim mazmuni va usullarini talabalarning individual xususiyatlari, ularning ta'limga nisbatan qiziqishlari, yosh xususiyatlariga va rivojlanish darajasiga bog'liqligini taqozo etadi. Bu tamoyilga muvofiq, oddiydan murakkabga, ma'lumdan noma'lumga o'tish kerak. Xuddi shu mazmun turli xil bilim va qiziqishlarga asoslangan holda o'qitilishi kerak: a) elektr ta'minoti yo'nalishida o'qiydigan talabalar; b) oliy ta'limda boshqa texnik mutaxassisliklar bo'yicha o'qiyotgan talabalar; v) o'rta maxsus o'quv yurtlari talabalari; d) umumiy ta'lim muassasalari o'quvchilari.

7. Ko'rgazmalilik tamoyili tushunishning eng muhim psixologik asosi bo'lgan ko'rgazmali (obrazli) va og'zaki mazmun birligini nazarda tutadi. Tasviriy obrazlar elektr ta'minoti fanini o'qitishda muhim ahamiyatga ega bo'lganligi sababli, bu tamoyilga muvofiq, axborotni ko'rgazmali taqdim etish va har xil ko'rgazmali ravishdan (og'zaki, ko'rgazmali, amaliy) foydalanish lozim. Ko'rgazmalilik tamoyili elektr ta'minoti fanini o'qitishda eng muhim hisoblanadi, bu yerda u vizualizatsiya tamoyili holatiga o'tadi. Ko'rgazmalilik (vizualizatsiya)ni amalga oshirish

o'rganuvchiga taqdim etilgan axborotni yaxshiroq tushunish va eslab qolishga yordam beradi hamda miyaning murakkab narsani yaxlit sifatida idrok etish bo'yicha imkoniyatlarini kengaytirishga imkon beradi.

8. Faollik tamoyili bilimlarning samarali o'zlashtirilishi faol o'quv-biluv faoliyatida yuz berishi kerak. Ushbu tamoyilni amalga oshirish bilimlarga bo'lgan ehtiyojni shakllantirish, ta'limning dialogik shaklini rivojlantirish, o'qitishda muammoli yondashuvni qo'llash, o'qitishning amaliy usullaridan foydalanish (o'quv tajribalari, test sinovlari, psixologik treninglar va boshqalar shaklida) yordamida amalga oshiriladi.

9. Hayot va amaliyot bilan bog'liqlik tamoyili elektr ta'minoti fanini o'qitish jarayonini amaliyot bilan bog'lab olib borish, darslar mavzusi bo'yicha hayotiy misollar, faktlardan keng foydalanish, ta'lim oluvchilarning o'rganayotgan bilimlarini turli hayotiy vaziyatlarda amalda qo'llay oladigan bo'lishlarini ta'minlab borishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar:

1. Бабиков М.А., Сергеев А.С., Комаров Н.С., Техника высоких напряжений, Госэнергоиздат, 2000, 245 с.
2. Бургдорф В.В., Исследование грозозащиты энергосистем,
3. «Электричество», 1998г, №2.
4. Davronov I.E., Jurayev B.T. Pedagogik va psixologik fanlarni o'qitish metodikasi. –B., Durdona nashriyoti, 2019 y.